

Handreiking – Maatwerk en vrijstelling generieke eisen voor volwassen studenten

Van: Kennispunt MBO en het ministerie van OCW en afgestemd met de Inspectie van het Onderwijs.

Datum: september 2020

Contact: info@kennispuntmbo.nl

Inleiding

Volwassen studenten die een mbo-opleiding starten beschikken vaak over relevante werk- en leerervaring die zij willen inzetten om de opleiding te verkorten. Zij hebben behoefte aan een opleiding op maat. Scholen kunnen hierop inspelen door gebruik te maken van de mogelijkheden die er zijn om vrijstellingen te verlenen en onderwijsprogramma's op maat in te richten. Op die manier kan het onderwijs en opleidingsaanbod worden aangepast op de veranderende behoeften van volwassen studenten en de vraag vanuit de beroepspraktijk.

Inhoudsopgave

- Maatwerk en vrijstellingen: burgerschap en LOB
 - Maatwerk
 - Vrijstellingen
- Maatwerk en vrijstellingen: generieke eisen taal en rekenen
 - Maatwerk
 - Vrijstellingen

Maatwerk en vrijstellingen: burgerschap en LOB

In de WEB is voor LOB en burgerschap een inspanningsverplichting voor studenten opgenomen. In tegenstelling tot alle andere kwalificatie-eisen in het mbo is er voor LOB en burgerschap geen differentiatie naar niveau en/of doelgroep aangebracht. Dit betekent dat scholen zelf de ruimte krijgen en moeten nemen om de invulling van het onderwijs en de inspanningsverplichting aan te passen aan de verschillende doelgroepen of mbo-niveaus. De school omschrijft in de onderwijs- en examenregeling (OER)¹ waar de inspanningsverplichting voor LOB en burgerschap uit bestaat.

De school kan maatwerk aanbieden aan volwassen studenten door:

- voor volwassen studenten een passende inspanningsverplichting op te stellen;
- vrijstellingen te verlenen aan volwassenen die al aan de gestelde inspanningsverplichting voldoen.

¹ Scholen kunnen ervoor kiezen om de beschrijving in het OER op hoofdlijnen te houden, met een meer gedetailleerde uitwerking in de studiegids.

Maatwerk

Burgerschap: maatwerk aanbrengen in de OER

De inspanningsverplichting wordt omschreven in de onderwijs- en examenregeling (OER). Die kan per school, per opleiding en per doelgroep verschillen. Iedere school heeft namelijk de ruimte om zelf invulling te geven aan burgerschap op basis van wat hierover in het [Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen](#) (EKB) is beschreven.

In de OER staat bijvoorbeeld hoeveel onderwijsuren (lessen burgerschap) gevolgd moet worden, eisen aan een ingevuld portfolio, deelname aan een vooraf vastgesteld aantal projecten, bepaalde producten die opgeleverd moeten worden, etc. Alle dimensies van burgerschap (politiek-juridisch, economisch, sociaal-maatschappelijk en vitaal burgerschap) moeten aan bod komen, maar scholen hebben de ruimte om de inhoudelijke invulling en de gekozen werk- en leervormen aan te passen aan de doelgroep(en).

De student aan zet

De student moet bekend zijn met de inspanningsverplichting die in de OER staat. De school kan de student ook een stem geven in de nadere invulling van het burgerschapsonderwijs. Dit kan de kans vergroten op een aansprekend lesaanbod dat aansluit bij de belevingswereld van studenten. Door studenten bij het lesaanbod te betrekken wordt ook hun intrinsieke motivatie vergroot en een pro-actievere houding bevorderd.

Zo besloot een opleiding in de techniek om volwassen studenten na een korte uitleg van de vier dimensies van burgerschap een zelfgekozen maatschappelijk probleem vanuit die vier verschillende dimensies te laten analyseren en daar een verslag over te schrijven. Een opdracht die veel studenten als erg zinvol hebben ervaren. De docent treedt hierbij vooral op als coach.

Maatwerk inspanningsverplichting LOB

Juist loopbaanoriëntatie en -begeleiding kan op maat worden aangeboden aan volwassen studenten, passend bij de fase van hun loopbaan. Bij de intake maakt de school daarvoor een inschatting van de mate waarin de student beschikt over de [vijf loopbaancompetenties](#) en gaat na welke behoeften de student heeft en welke stappen nodig zijn voor diens verdere loopbaanontwikkeling. Volwassen studenten kunnen natuurlijk al veel (loonbaan)ervaring hebben opgedaan. Op basis daarvan kan aan de student worden gevraagd om zelf aan te geven welke ontwikkeling en ervaringen hij op wil doen tijdens zijn opleiding om zo zijn eigen loopbaan verder te kunnen sturen. Op basis van deze intake kan er maatwerk in de inspanningsverplichting voor de volwassen student t.a.v. LOB worden geboden.

Vrijstellingen

Vrijstelling geven voor de inspanningsverplichting LOB en burgerschap

De student kan bij de examencommissie een verzoek tot vrijstelling voor LOB en burgerschap (of een deel ervan) indienen. De examencommissie kan vrijstelling verlenen als zij, op basis van bewijsstukken die de student aanlevert, kan vaststellen dat een student in voldoende mate heeft voldaan aan de in de OER vastgestelde inspanningsverplichting.

Vrijstelling onderbouwen voor burgerschap

De onderbouwing van de vrijstelling van de inspanningsverplichting voor burgerschap moet een relatie hebben met de [vier dimensies](#) van burgerschap. Afhankelijk van de formulering van de inspanningsverplichting kan eventueel ook per dimensie een vrijstelling worden verleend. De examencommissie kan de student die een vrijstelling aanvraagt, vragen om voor elke dimensie bewijsstukken aan te leveren die aantonen dat de student hieraan al voldoet.

Beschrijving inspanningsverplichting burgerschap

De wijze waarop de inspanningsverplichting in de OER is beschreven is dan ook van belang bij het verlenen van vrijstelling door de examencommissie. Veelal is in de OER opgenomen hoeveel onderwijsuren (lessen burgerschap) gevolgd moeten worden of dat bepaalde producten opgeleverd moeten worden. Wanneer óók inhoudelijk is uitgewerkt wat de inspanningsverplichting inhoudt – bijvoorbeeld door de leerdoelen te beschrijven – geeft dit de examencommissie betere handvatten om te beoordelen in hoeverre de student aantoonbaar een gelijkwaardig inspanning heeft geleverd. Het hebben van een bepaalde leeftijd alleen (bijvoorbeeld 30+, of het gebruikmaken van het stemrecht) is inhoudelijk onvoldoende grond voor het verlenen van vrijstellingen.

Vrijstelling onderbouwen voor LOB

Bij LOB gaat het om het sturing geven aan het vinden van betekenisvol werk of vervolgonderwijs dat aansluit op de eigen kwaliteiten, mogelijkheden, waarden en motieven². Dit is ook voor volwassenen relevant die volop bezig zijn met hun loopbaan. De school sluit bij de behoefte van volwassenen aan door ondersteuning en onderwijsprogramma's en loopbaanbegeleiding op maat aan te bieden.

De examencommissie kan vrijstelling van de inspanningsverplichting LOB verlenen als de student kan laten zien te hebben voldaan aan hetgeen hierover in het Examen- en kwalificatiebesluit (EKB) is verwoord en dus in staat is om voor zijn loopbaanontwikkeling en -begeleiding weloverwogen keuzes te maken en vervolgstappen te zetten om gemaakte keuzes te realiseren. De onderbouwing van de vrijstelling van de inspanningsverplichting voor LOB moet een relatie hebben met deze elementen uit het EKB.

²Zie [Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen](#) WEB, Bijlage 1. behorend bij artikel 17a, derde lid.

Maatwerk en vrijstellingen: generieke eisen taal en rekenen

Vrijstelling verantwoord

De vrijstellingen worden per student onderbouwd. De examencommissie verleent vrijstellingen met inachtneming van de wet- en regelgeving en het door de school opgestelde vrijstellingenbeleid, zodat transparant is op welke gronden vrijstellingen zijn verleend.

- De school neemt het besluit tot vrijstelling door de examencommissie op in het diplomadossier van de student.
- Er zijn op dit moment geen voorschriften hoe de vrijstelling op de resultatenlijst bij het diploma moet worden vermeld. Dit kan bijvoorbeeld met vermelding van het woord “vrijstelling” of het woord “voldaan”.

Volwassen studenten hebben vaak al op een eerder moment een opleiding gevolgd of taal- en rekenvaardigheden opgedaan in werksituaties. Ook bij de generieke eisen taal en rekenen is het op diverse manieren mogelijk om maatwerk te bieden voor volwassen studenten. Dit vraagt van de school om een passend beleid, een goede intake en vrijstellingsprocedures en mogelijkheden voor flexibel onderwijs, zodat maatwerk ook daadwerkelijk gerealiseerd kan worden.

Maatwerk kan al bij het begin van de opleiding worden vormgegeven. Er zijn twee mogelijkheden voor het verlenen van maatwerk:

- Het bieden van maatwerk in het onderwijs, door het bevoegd gezag.
- Het geven van vrijstelling voor het examen, door de examencommissie.

Maatwerk

Maatwerk voor taal en rekenen op basis van intake

Het komt vaak voor dat volwassen studenten al beschikken over (een deel van) taal- en rekenvaardigheden, maar geen examen hebben gedaan op basis van de vereiste referentieniveaus. Dan is vrijstelling voor examinering niet mogelijk, maar maatwerk qua onderwijs wel. Bij de intake kijkt de school dan waar eventuele tekortkomingen liggen, zodat het onderwijs daar specifiek op kan worden ingericht en het aantal benodigde onderwijsuren hier eventueel op kan worden aangepast.

Het kan zijn dat het bevoegd gezag aan individuele studenten een vrijstelling verleent voor (een deel van het) aantal onderwijsuren die voor dit generiek onderdeel in de OER van de opleiding geprogrammeerd staat, omdat de school verwacht dat zij minder of geen onderwijs nodig hebben om de eisen taal en rekenen te halen. Een school kan voor individuele studenten afwijken van de onderwijstijd en studieduur die geldt voor het reguliere onderwijsprogramma van deze opleiding.

Een besluit om een student minder/geen onderwijsuren aan te bieden wordt door het bevoegd gezag van de school genomen, uiteraard in overleg met de student. Het besluit om van de voorschriften voor onderwijstijd en studieduur af te wijken moet de school, desgevraagd, per student kunnen verantwoorden.

Afhankelijk van de kennis en vaardigheden kan de school een student minder uren Nederlandse taal, rekenen en Engels aanbieden dan voor de opleiding geprogrammeerd staat. Dit kan onderbouwd worden met bijvoorbeeld:

- Ervaringen van het onderwijsteam met studenten met vergelijkbare 'bagage' qua vooropleiding, onderwijsuren en examenresultaten.
- Het aantal jaren werkervaring in een branche waar veel taal- en rekenvaardigheid nodig is. De informatie over de werkervaring (duur en inhoud) moet betrouwbaar zijn en dus niet alleen van een student, maar bijvoorbeeld ook van de werkgever komen.
- Scores op taal- en rekentoetsen. De toetsen kunnen door de school tijdens de intake of daarna worden afgenomen. Deze toetsen kan de school zelf ontwikkelen of inkopen.

De school kan vervolgens de student aanbieden om direct bij de start van de opleiding of na gevolgd maatwerkonderwijs aan het examen deel te nemen. Bij een voldoende examenresultaat is daarna geen aanvullend onderwijs meer nodig.

Praktijkvoorbeeld

Zo krijgt bij een roc iedere student bij aanvang van de opleiding drie niveautoetsen voor schrijven, lezen en luisteren op niveau 2F, 3F en/of 4F. De resultaten van deze toetsen worden opgenomen in het startportfolio. Studenten die al op het vereiste niveau voldoende scores kunnen direct examen doen voor deze onderdelen en hoeven verder geen onderwijs te volgen. Voor studenten die nog hiaten hebben in hun kennis en vaardigheden wordt Nederlands opgenomen in het opleidingsplan. Dit houdt in dat zij digitaal opdrachten krijgen voor het opheffen van deze hiaten. Deze kunnen ze zelfstandig maken en afronden wanneer het hen uitkomt. Voor spreken en gesprekken leveren de studenten filmpjes in. Daarnaast kunnen studenten zich het door het hele jaar heen inschrijven voor bijeenkomsten die op vaste momenten in de week gehouden worden. Tijdens deze bijeenkomsten krijgen ze individuele ondersteuning bij de problemen waar ze tegenaan lopen bij het maken van de opdrachten. Studenten bepalen daarbij zelf hun hulpvraag. De SLB'er houdt de voortgang in de gaten en werkt nauw samen met de docenten. Zodra voldoende voortgang in het onderwijs is geboekt kan de student examen doen.

Vrijstellingen

Vrijstelling examen

De precieze regels voor het geven van vrijstellingen voor de examens Nederlandse taal, rekenen of Engels zijn weergegeven in het [Examen- en Kwalificatiebesluit WEB](#) en nader toegelicht in het Servicedocument [Vrijstellingen generieke onderdelen](#). In het kort komt het erop neer dat de examencommissie alleen vrijstelling voor het examen of een gedeelte ervan kan verlenen als de student eerder een examen heeft behaald op ten minste hetzelfde referentieniveau als vastgesteld voor zijn beroepsopleiding en alleen als het examen is afgelegd als onderdeel van een mbo-, havo- of vwo-opleiding.

Voor Nederlandse taal en rekenen zijn dat de niveaus zoals vastgelegd in het [Besluit Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen](#), voor Engels zijn dat de niveaus zoals vastgelegd in het Referentiekader Moderne Vreemde Talen, bijlage 2 bij het [Examen- en Kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB](#). Een examencommissie kan ook een gedeeltelijke vrijstelling geven, bijvoorbeeld voor alleen een deel van het instellingsexamen Nederlands of Engels, zoals spreken, gesprekken voeren, of schrijven.

Achtergrond: kaders, wet- en regelgeving

Bij het bieden van maatwerk en het geven van vrijstellingen dienen scholen rekening te houden met wet- en regelgeving:

- De [Wet educatie en beroepsonderwijs](#) biedt het kader voor het verzorgen van onderwijs en examinering.
- Regelgeving voor examinering en vrijstellingen is opgenomen in het [Examen- en Kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB](#).³
- Voor burgerschap en LOB geldt een inspanningsverplichting voor de student en een resultaatverplichting voor de school. Dit betekent dat de school op basis van bijlage 1 bij het [Examen- en Kwalificatiebesluit WEB](#) de inspanning die de student moet plegen vastlegt in de onderwijs- en examenregeling van de opleiding.⁴ Voor diplomering stelt de examencommissie vast dat de student aan deze inspanningsverplichting heeft voldaan.

³ Informatie over de regelgeving omtrent de generieke taal- en rekeneisen is samengevat in het servicedocument [Vrijstellingen Nederlandse taal, rekenen en Engels](#).

⁴ Voor meer informatie zie: [Factsheet inspanningsverplichting voor loopbaan en burgerschap](#) en [Wet- en regelgeving rondom LOB](#).

Verder lezen...

Naast de hierboven al genoemde handreikingen zijn de volgende publicaties beschikbaar die kunnen helpen bij het vrijstellingenbeleid en maatwerkonderwijs voor volwassenen in het mbo:

- Handreiking verkorting van bekostigde en niet- bekostigde mbo-opleidingen. Deze handreiking biedt helderheid over de regelgeving voor het verkorten van de opleidingstrajecten voor studenten, en geeft antwoord op vragen over onderwijstijd, kwaliteitszorg, OER-en, et cetera.
- Handreiking Verlenen van vrijstellingen door examencommissies. Deze kan ondersteunen bij het verlenen van vrijstellingen voor beroepsgerichte examinering.
- Handreiking Doorstromen en vrijstellingen en keuzedelen. Deze bevat een aantal beslisbomen om vast te stellen of studenten recht hebben op vrijstelling van de keuzedelen.
- Handreiking Vermelden van vrijstellingen. Dit servicedocument legt uit hoe vrijstellingen voor de verschillende onderdelen van een kwalificatie en voor vrijstelling van een keuzedeel vermeld moeten of kunnen worden op de resultatenlijst. Vermelden van vrijstelling voor loopbaan en burgerschap blijft in deze handreiking buiten beschouwing.
- Informatie over de regelgeving omtrent de generieke taal- en rekenen is samengevat in het servicedocument Vrijstellingen Nederlandse taal, rekenen en Engels.
- Voor meer informatie zie over Burgerschap en LOB zie het Factsheet inspanningsverplichting voor loopbaan en burgerschap en Wet- en regelgeving rondom LOB.

Praktijkvoorbeelden zijn te vinden via de diverse Kennispunten MBO en het Expertisepunt LOB. Zie www.kennispuntmbo.nl en www.expertisepuntlob.nl

Blijft jouw vraag onbeantwoord? Neem dan contact op met het Kennispunt MBO. Stel je vraag via het online vragenformulier op www.onderwijsenexaminering.nl. Deze vind je onderaan de homepage.